

Sygn. akt V CSK 248/07

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 4 października 2007 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Barbara Myszka (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Krzysztof Pietrzykowski

SSN Zbigniew Strus

w sprawie z powództwa Przedsiębiorstwa Produkcji Betonu "B" Spółki

z o.o. w C .

przeciwko Z. J.

o uznanie czynności prawnej za bezskuteczną,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 4 października 2007 r.,

skargi kasacyjnej pozwanej od wyroku Sądu Apelacyjnego [...]

z dnia 5 grudnia 2006 r.,

oddala skargę kasacyjną.

Uzasadnienie

Wyrokiem z dnia 9 marca 2001 r., Sąd Okręgowy zasądził od S. J. na rzecz Przedsiębiorstwa Produkcji Betonów „B” spółki z o.o. w C. kwotę 78 524,18 zł z odsetkami i kosztami procesu, a postanowieniem z dnia 24 stycznia 2002 r. nadał temu wyrokowi klauzulę wykonalności także przeciwko małżonce dłużnika Z. J. z ograniczeniem jej odpowiedzialności do majątku objętego wspólnością majątkową. Dla ochrony wierzytelności stwierdzonej tym tytułem wykonawczym spółka pod firmą Przedsiębiorstwo Produkcji Betonów „B” w dniu 14 kwietnia 2003 r. wystąpiła przeciwko Z. J. z pozwem o uznanie za bezskuteczną umowy o podział majątku wspólnego zawartej przez nią w dniu 31 października 2000 r. z dłużnikiem S. J. W sprawie tej Sąd Okręgowy wyrokiem z dnia 28 stycznia 2004 r. uznał umowę o podział majątku wspólnego z dnia 31 października 2000 r. za bezskuteczną w stosunku do powódki – w celu zaspokojenia wierzytelności przysługującej jej z mocy wyroku z dnia 9 marca 2001 r. Apelacja pozwanej została przez Sąd Apelacyjny oddalona wyrokiem z dnia 9 lipca 2004 r.

Z. J. wniosła skargę o wznowienie postępowania zakończonego prawomocnym wyrokiem Sądu Okręgowego z dnia 28 stycznia 2004 r., twierdząc, że w sprawie zachodzi nieważność postępowania spowodowana tym, że w toku procesu spółka „B” przeniosła swoje przedsiębiorstwo na inny podmiot, który nie brał udziału w postępowaniu.

Wyrokiem z dnia 5 czerwca 2006 r. Sąd Okręgowy oddalił skargę o wznowienie. Ustalił, że w dniu 20 listopada 2003 r. zgromadzenie wspólników spółki z o.o. pod firmą „B” z siedzibą w O. podjęło uchwałę o podwyższeniu kapitału zakładowego o kwotę 500 000 zł przez ustanowienie 1000 udziałów o wartości nominalnej po 500 zł każdy oraz że w tym samym dniu spółka z o.o. pod firmą Przedsiębiorstwo Produkcji Betonów „B” z siedzibą w C. objęła udziały w podwyższonym kapitale zakładowym wymienionej spółki o łącznej wartości nominalnej 500 000 zł, które pokryła wkładem niepieniężnym w postaci zorganizowanego przedsiębiorstwa w rozumieniu art. 55¹ k.c. i art. 23¹ k.p., obejmującego środki trwałe o wartości 50 000 zł oraz zobowiązania i należności

wynikające z bilansu sporządzonego na dzień 31 października 2003 r. W bilansie, o którym mowa, ujęta została między innymi wierzytelność przysługująca spółce „B” w C. z mocy wyroku Sądu Okręgowego z dnia 9 marca 2001 r., X GC .../00, zaopatrzonego w klauzulę wykonalności. W dniu 23 grudnia 2003 r. podwyższenie kapitału zakładowego spółki „B” w O. zastało wpisane do Krajowego Rejestru Sądowego.

Sąd Okręgowy uznał, że fakt zbycia w toku procesu wierzytelności, dla ochrony której wierzyciel wytoczył powództwo o uznanie czynności prawnej dłużnika za bezskuteczną, nie ma wpływu na dalszy bieg sprawy, w szczególności nie pozbawia wierzyciela legitymacji procesowej. Wniosek taki, zdaniem Sądu Okręgowego, należy wyprowadzić z art. 192 pkt 3 k.p.c., zgodnie z którym z chwilą doręczenia pozwu zbycie w toku sprawy rzeczy lub prawa objętych sporem, nie ma wpływu na dalszy bieg sprawy. Wierzytelność przysługująca spółce „B” w C. nie była wprawdzie objęta sporem, niemniej uprawniała spółkę do wytoczenia powództwa na podstawie art. 527 k.c., stąd zbycie tej wierzytelności wywołuje skutek określony w art. 192 pkt 3 k.p.c.

Sąd Apelacyjny we W, rozpoznając sprawę na skutek apelacji Z. J., zaaprobował zarówno ustalenia faktyczne, jak i ocenę prawną Sądu pierwszej instancji. W konsekwencji, wyrokiem z dnia 5 grudnia 2006 r. apelację skarżącą oddalił.

W skardze kasacyjnej od wyroku Sądu Apelacyjnego skarżąca Z. J. – powołując się na obie podstawy określone w art. 398³ § 1 k.p.c. – wniosła o jego uchylenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania ewentualnie o uchylenie także wyroku Sądu pierwszej instancji i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania temu Sądowi. W ramach pierwszej podstawy kasacyjnej wskazała na naruszenie art. 509 w związku z art. 527 § 1 i 2 k.c. przez przyjęcie, że uprawnienie wierzyciela do żądania uznania czynności prawnej dłużnika za bezskuteczną w stosunku do wierzyciela może być przedmiotem obrotu oraz że podmiot, który utracił status wierzyciela, może domagać się uznania czynności prawnej dłużnika za bezskuteczną na podstawie art. 527 k.c. Natomiast w ramach drugiej podstawy postawiła zarzut obrazy art. 192 pkt 3 w związku z art. 385 k.p.c. przez przyjęcie, że w sprawie doszło do „zbycia rzeczy lub prawa, objętych sporem”

oraz że wraz z wierzytelnością o zapłatę, która przysługiwała powodowej spółce, doszło do zbycia uprawnienia do żądania uznania umowy o podział majątku z dnia 31 października 2000 r. za bezskuteczną.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga pauliańska uregulowana w art. 527 i nast. k.c., stanowiących o ochronie wierzyciela w razie niewypłacalności dłużnika, ma na celu ochronę sytuacji majątkowej wynikającej z faktu, że dana osoba jest wierzycielem. Przedmiotem ochrony – jak podkreśla się w nauce prawa – jest zatem nie osoba wierzyciela, lecz wierzytelność, a ściśle wynikające z niej uprawnienie wierzyciela do przymusowej realizacji tego prawa. Tym samym istnienie wierzytelności warunkuje wytoczenie powództwa o uznanie czynności prawnej dłużnika za bezskuteczną. Wierzytelność ta powinna istnieć zarówno w chwili dokonywania przez dłużnika krzywdzącej czynności prawnej, jak i w chwili wytoczenia powództwa o uznanie jej za bezskuteczną. Brak wierzytelności w chwili wytoczenia powództwa oznaczałby bowiem brak przedmiotu ochrony.

Ochrona, jaką zapewnia skarga pauliańska, sprowadza się do uznania czynności prawnej dłużnika dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli za bezskuteczną w stosunku do wierzyciela, który czynność zaskarżył. Czynność ta zachowuje ważność, jest jednak bezskuteczna w stosunku do wierzyciela, co oznacza, że może on z pierwszeństwem przed wierzycielami osoby trzeciej dochodzić zaspokojenia z przedmiotów majątkowych, które wskutek czynności uznanej za bezskuteczną wyszły z majątku dłużnika albo do niego nie weszły (art. 532 k.c.). Aby wyrok uwzględniający powództwo mógł odnieść taki skutek, powinien określać wierzytelność, której zaspokojeniu ma służyć uznanie czynności prawnej dłużnika za bezskuteczną (zob. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 13 lutego 1970 r., III CRN 546/69, OSNCP 1970, nr 10, poz. 192 i z dnia 28 grudnia 1976 r., III CRN 302/76, OSNCP 1977, nr 7, poz. 121 oraz uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 11 października 1995 r., III CZP 139/95, OSNC 1996, nr 1, poz. 17).

W chwili wytoczenia powództwa spółka z o.o. pod firmą Przedsiębiorstwo Produkcji Betonów „B” w C. miała status wierzyciela. Po doręczeniu pozwu pozwanej, w dniu 20 listopada 2003 r., zbyła swoje przedsiębiorstwo, w tym

wierzytelność, której zaspokojeniu miało służyć uznanie umowy o podział majątku wspólnego za bezskuteczną, na rzecz spółki z o.o. pod firmą „B” z siedzibą w O. Nie ulega zatem wątpliwości, że po zawiśnięciu sporu powodowa spółka utraciła status wierzyciela. Kwestia, czy i jakie miało to znaczenie dla legitymacji procesowej powódki wymaga rozstrzygnięcia w drodze wykładni art. 192 pkt 3 k.p.c.

Zgodnie z art. 192 pkt 3 k.p.c., z chwilą doręczenia pozwu zbycie w toku sprawy rzeczy lub prawa, objętych sporem, nie ma wpływu na dalszy bieg sprawy; nabywca może jednak wejść na miejsce zbywcy za zezwoleniem strony przeciwnej. Przytoczony przepis jest odpowiednikiem art. 205 pkt 3 d. k.p.c., z tym że różni się od zawartej w nim regulacji, słowo „roszczenia” zostało bowiem zastąpione słowem „prawa”, a w miejsce normy zakazującej podmiotowego przekształcenia procesu wprowadzono normę upoważniającą (*art. 205 pkt 3 d.k.p.c.:” zbycie w toku sprawy rzeczy lub roszczenia, objętych sporem, nie ma wpływu na bieg sprawy; jednak nabywca nie może wejść na miejsce zbywcy bez zezwolenia strony przeciwnej”).* Pomimo wspomnianych różnic w obu przepisach wyrażona została zasada, że zbycie rzeczy lub prawa (*roszczenia*), o które toczy się proces, nie ma wpływu na dalszy bieg sprawy. Skoro zaś proces może się toczyć dalej z udziałem zbywcy jako strony, trzeba przyjąć, że zbywca zachowuje legitymację procesową, jaka przysługiwała mu przed wystąpieniem wspomnianych zdarzeń. Powaga rzeczy osądzonej wyroku zapadłego przy udziale w procesie zbywcy obejmuje swoimi granicami podmiotowymi także nabywcę; innymi słowy, zachodzi zarówno między zbywcą a stroną przeciwną, jak i między nabywcą a tą stroną. Klauzula wykonalności może być w takiej sytuacji nadana na rzecz lub przeciwko nabywcy, mimo że wyrok na niego nie opiewa. (zob. art. 788 § 1 k.p.c., a ponadto uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 5 maja 1951 r., C 689/50, OSN 1952, nr 1, poz. 3, wyroki Sądu Najwyższego z dnia 3 września 1964 r., I CR 570/63, OSNCP 1965, nr 12, poz. 211, z dnia 10 stycznia 2003 r., I PK 87/02, OSNP 2004, nr 13, poz. 223, z dnia 28 lutego 2003 r., V CKN 1698/00, M. Prawn. 2007, nr 9, s. 510, i z dnia 30 września 2004 r., IV CK 30/04, niepubl., oraz postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 16 grudnia 2004 r., V CZ 143/04, niepubl. i z dnia 28 marca 2007 r., II CZ 20/07, niepubl.).

Jak podkreślił Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 28 lutego 2003 r., V CKN 1698/00, artykuł 192 pkt 3 k.p.c. traktuje stroną zbywającą rzecz lub prawo za nadal legitymowaną procesowo, mimo że jej uprawnienia lub obowiązki wynikające ze spornego stosunku materialnoprawnego przeszły na inny podmiot. W konsekwencji, w sytuacji stron procesu dochodzi do swoistego rozdźwięku między sferą materialnoprawną a sferą postępowania, lecz pozostaje to bez wpływu na pozycję przeciwnika procesowego podmiotu dokonującego zbycia. Proces toczy się tak, jakby obie strony pozostawały względem siebie – w określonych stosunkach prawnych – w takich sytuacjach, jakie przysługiwały im przed dokonaniem rozporządzenia. Proces toczy się tak, jakby powodowi nadal służyło prawo, którego ochrony się domaga, mimo że – w wyniku dokonania rozporządzenia – przestał być podmiotem uprawnionym w sferze materialnoprawnej. W zasadzie proces cywilny, mimo zbycia rzeczy lub prawa, objętych sporem, ma toczyć się w dalszym ciągu między tymi samymi stronami, z których udziałem się rozpoczął, następstwo procesowe bowiem dochodzi do skutku dopiero za zgodą strony przeciwnej (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 lutego 2003 r., V CKN 1698/00, M. Prawn. 2007, nr 9, s. 510).

W nauce prawa podkreśla się, że ze względu na brak jakiegokolwiek ograniczenia w art. 192 pkt 3 k.p.c., pojęcie „zbycia” ustawodawca ujmuje szeroko, rozumiejąc przez nie wszelkie wypadki przejścia własności i prawa, a więc zarówno z mocy ustawy, jak i również z umowy i innych zdarzeń prawnych. Podobnie gdy w toku procesu przeciwko Skarbowi Państwa powstaje nowa osoba prawna, która przejmuje uprawnienia do majątku, w związku z którym proces się toczy. Zapatrywanie to znalazło również odzwierciedlenie w orzecznictwie Sądu Najwyższego (zob. orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 3 września 1964 r., I CR 570/63, OSNC 1965, nr 12, poz. 211, z dnia 5 czerwca 1946 r., C I 473/45, PiP 1947, nr 3, s. 125 i z dnia 16 lutego 1954 r., I C 2055/53, OSN 1954, nr 4, poz. 87).

Zbycie rzeczy, o którym mowa w art. 192 pkt 3 k.p.c., może przybrać różną postać; może polegać na przejściu własności rzeczy albo prawa użytkowania wieczystego, a także na ustanowieniu użytkowania wieczystego. W nauce prawa przyjmuje się, że zbyciem rzeczy w rozumieniu powołanego przepisu jest również zbycie faktycznego władania rzeczą, niezależnie od tego, czy wiąże się ono

z przeniesieniem posiadania, czy oznacza tylko oddanie rzeczy w dzierżenie. Natomiast zbycie prawa w rozumieniu art. 192 pkt 3 k.p.c. może polegać na różnych formach przejścia wszelkiego rodzaju praw, poza prawem własności i prawem użytkowania wieczystego (np. przelew wierzytelności, wstąpienie osoby trzeciej w prawa zaspokojonego wierzyciela, zbycie innego prawa niż wierzytelność – art. 555 k.c.). W nauce prawa podkreśla się, że zakres analizowanego pojęcia obejmuje ponadto przejście obowiązków, a także sytuacji prawnych, będących biernym odpowiednikiem praw podmiotowych kształtujących. Artykuł 192 pkt 3 k.p.c. nie mówi wprawdzie o zbyciu sytuacji prawnej ani o zbyciu prawa albo obowiązku, lecz o zbyciu „rzeczy lub prawa, objętych sporem”, jednak w nauce prawa podkreśla się, że pojęcie to należy rozumieć szeroko.

W sprawie o uznanie czynności prawnej dłużnika za bezskuteczną na podstawie art. 527 § 1 k.c. spór dotyczy prawa podmiotowego kształtującego, chodzi bowiem o wywołanie zmiany w sytuacji prawnej strony pozwanej, umożliwiającej zaspokojenie wierzytelności powoda. Przedmiotem ochrony w tym procesie jest wierzytelność; uprawnienie do jej zaspokojenia jest atrybutem wierzyciela, a akcja pauliańska bywa w doktrynie określana jako akcesoryjna w stosunku do wierzytelności. Można zatem przyjąć, że wierzytelność, której zaspokojeniu służy akcja pauliańska, jest „objęta sporem” w rozumieniu art. 192 pkt 3 k.p.c.

Konstatacja ta nie oznacza, że przedmiotem obrotu w niniejszej sprawie było uprawnienie strony powodowej do żądania uznania czynności prawnej za bezskuteczną. Kodeks cywilny nie daje podstaw do rozdzielenia wierzytelności i uprawnienia do jej zaspokojenia, a tym samym do tworzenia prawa zaspokojenia jako prawa podmiotowego odrębnego od wierzytelności. Dla zapewnienia ochrony wierzycielowi wystarczy zresztą wynikające z każdej wierzytelności uprawnienie do jej przymusowej realizacji.

Powyższe rozważania prowadzą do wniosku, że spółka z o.o. pod firmą Przedsiębiorstwo Produkcji Betonów „B” w C., pomimo zbycia wierzytelności, dla zaspokojenia której na podstawie art. 527 § 1 k.c. wytoczyła powództwo o uznanie czynności prawnej dłużnika za bezskuteczną, nie utraciła legitymacji procesowej, w sprawie ma bowiem zastosowanie art. 192 pkt 3 k.p.c.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. oddalił skargę kasacyjną jako pozbawioną uzasadnionych podstaw.